

ALEVİ/BEKTAŞI TURABİ BABA'NIN NAATINI MUSTAFA ITRİ BUHURİZADE BESTELEMIŞ OLABİLİR Mİ?

Recep USLU

Abstract

Could Turabi Baba's naat composed by Mustafa Itri Buhurizade?

In this paper, it is investigated the answer to this question that Mustafa Itri Buhurizade may be the composer of the poetry of Turabi Baba? This article is around two important topics. One of them that it is a poem called "naat" belonging to Alawi-Bektaşî Hacı Ali Turabi of Chankiri. Second topic is about the poem in a Turkish hymns manuscripts in Topkapi Palace Museum Library. There is a title that "saba composition, Turabi's words, composer Itri Chelebi" at the beginning of the poem. The words of both poems are almost identical. At the beginning of the writing, it is pointed out that this poem is a nefes or naat (both types of music) according to the Alawi-Bektaşî tradition. It is understood a naat poem that the words revealed in the finding section.

Attention is drawn to the fact that this poetry cannot be said nefes by literary scholar, and they said that this poetry does not carry the language features of the thirteenth century. They have not made a clear determination about Turabi. In this paper, there was a questioning and discussion of this poem might belong to which Turabi. However, telling which Turabi belongs to this naat does not seem possibly only from the nickname. Although it is known that, there are one Turabi before Itri's time and two Turabi in Itri's time and there is a need for further evidence to say that it belongs to one of the poetries. In addition, the poem that Hasan Dedeoğlu in the twenty-first century says belongs to Hacı Ali Turabi of Chankiri is be different variant. This poem may have changed and it may be this poem attributed to him. This research has revealed that this poem was written three hundred years ago and composed at the beginning of the eighteenth century.

This poetry in the manuscript in Topkapi Sarai Museum Library is not found in Alawi-Bektashi poems anthologies published in the twentieth and twenty-first centuries. A similar poem was only found in Yalcin-Yılmaz's interview with Hasan Dedeoğlu who says belong to Hacı Ali Turabi of Chankiri. However, this poem does not belong neither Hacı Ali Turabi lived in XIIIth century nor Turabi of Ereğli lived in XVIIth century or Turabi of Yanbolu lived in XIXth century. This poem, although it may be possible to belong to one of the Turabi who lived at the time of Itri Buhurizade, but it cannot be identified about his identity.

According to the result of the research, this poem by Hasan Dedeoğlu is a naat, and this naat was composed with saba makam by Mustafa Itri Buhurizade in the beginning of eighteenth century. It was written in the manuscript in the middle of the same century. The manuscript is unique source about this naat poem. On the other hand, The Turabi Family had a salt-selling to Serai of Ottoman in the thirteenth century and continued until the eighteenth century. This information supports the possibility that Itri had met the Alawi-

Bektashi Turabi Family in the beginning of eighteenth century. As a result, this naat poem that belongs to a poet Turabi nickname who lived at the end of the seventeenth century and at the beginning of the eighteenth century from the Alawi-Bektashi family probably from Chankırı, composed with saba makam and sofyan or turkaksagi rhythm by Mustafa Itri Buhurizade, around the 1700s. This composition was written in the manuscript fifty years after his death.

Giriş

Türk dini müziğini besleyen kaynaklardan biri Alevi-Bektaşî müziğidir. Genel itibariyle bu müzik kültürünün müziğine “deyiş/nefes” adı verilir. Türk müzikolojisinde nefeslerin söz, müzik, usul ilişkisini inceleyen birçok çalışma vardır. Ancak her geçen gün ortaya çıkan yeni bulgular konuya daha da zenginlik katmaktadır.

Müzik tarihimizin kaynakları arasında güfte mecmualarının ne kadar önemli olduğu birçok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir. Bunlar arasında Abdülbaki Gölpınarlı, Fuat Köprülü, Rauf Yekta, S. Nüzhet Ergun gibi üstatlar yazılarında sık sık bu tür mecmuaları kullanmışlardır. Ahmet Rifki Baba’dan İsmail Özmen’e, nefes antolojileri hazırlayanlar bu mecmualardan yararlanmışlardır. *Alevi Araştırmaları Dergisi*’nde de cönk ve mecmualardan yararlanan pek çok yazı yayınlanmıştır. Bu mecmuaların nasıl incelenmesi gerektiği üzerinde de hem edebiyatçıların, hem müzikologların önerileri olmuştur. Bu problem üzerine eğilen ve metodoloji öneren yazılardan biri *Müzikte 2000* (Ankara 2001) adlı bildiri kitabında yer almıştır. Kısaca “sistemik müzikoloji yöntemi” olarak adlandırılan bu metodun hem tez, hem de çeşitli makalelerde kullanıldığı görülmüştür¹.

Problem: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde XVIII. yüzyıl sonlarına ait yazmalardan birinde Turabi’ye ait sözlerin “saba” makamında “Itri Çelebi”nin bestelediği bilgisine rastlanmıştır. Klasik Türk Müziği Döneminin önemli bir ismi olan ve 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başında yaşayan Mustafa Itri Buhurizade’nin binlerce bestesinin olduğunu, Salim Efendi ve Esad Efendi yazdıkları biyografi kaynaklarında bize bildirmektedir. Günümüz araştırmacıları içinde birçok kişi onun hayatıyla ilgili bilinmezleri çözmek için uğraşmaktadır. Bütün bunlara rağmen günümüz terminolojisi ile bu makalede ortaya konacak asıl problem, makalenin başlığında da belirtildiği gibi, acaba Mustafa Itri Buhurizade, Turabi’nin bir şiirini/naatını bestelemiş olabilir mi? sorusu olup, bulgular bu açıdan değerlendirilecektir.

Amaç: Makalenin konusunu oluşturan başlıkta kullanılan kelimelere bakıldığında, yazıda değinilecek olan konulardan biri Turabi ve Itri Çelebi’nin kim olduğu, bunların arasındaki ilişkiden doğan soru “Mustafa Itri Buhurizade Alevi-Bektaşî Turabi Baba’nın Naatı Bestelemiş midir?” problemi ile ilgili elde edilen bulguları ortaya koymak ve soruların cevabını aramak yazının amacı olacaktır. Bunun sonucunun Türk müzikolojisine ve müzik tarihine bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem: Bu makalede kullanılacak yöntem nitel araştırma yöntemi olup, yazmalar ve belgelerden bilgi tarama, fişleme, tasnif etme, analiz etme üzerine kuruludur. Yöntem bu özellikleri ile sistemik müzikoloji yöntemi ile uygunluk arz etmektedir.

Plan: Konunun başlığında görülen Alevi/Bektaşîlerin müziklerindeki “naat” ve “nefes”

¹ Sistemik müzikoloji yönteminin nasıl uygulandığını anlamak için Erol Başara-Mehtap Doğan-Zeynep Yıldız’ın (MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.38, 2010, s. 137-172); Fikri Soysal-M. Uğurlu Arslan’ın (Rast Müzikoloji, S.2/1, 2014, s. 68-88); Erdal Kılıç’ın (Rast Müzikoloji, S.5/1, 2017, s. 1430-1446) makalelerine bakılabilir.

terimlerinin arasındaki ilişkiye ve “ilahî, nefes, deyiş” terimlerindeki belirsizliğe dikkat çektikten sonra eski güfte mecmualarına araştırmacıların önem vermeleri gerektiği üzerinde duran bir giriş yapılmıştır. Bir rastlantı sonucu güfte mecmuasındaki naat/ilahiye ve ardından Turabi Ocağı hakkındaki yazı bize İtri Çelebi ile Turabi Baba'nın kimler olabileceği, aralarındaki tarihi yakınlık üzerinde durmayı gerektirmiştir.

Makalenin “Analiz” kısmında, verilen bulguların hangi sonuca götüreceğini görebilmek için naatın hangi Turabi'ye ait olabileceği, bestenin Mustafa İtri Buhurizade'ye ait olup olmadığı sorgulanacaktır.

1. BULGULAR:

1.1. Nefes/Deyiş, naat türleri ve dini müzik mecmuaları

Dini müzikte “ilahî” türü içinde bir alt tür olan “nefes” hakkında, müzik biçimleriyle ilgili kitaplarda verilen bilgiler özetlenirse, genellikle “nefesler/deyişler Alevi-Bektaşî geleneği ilahileridir” ifadesiyle kendini bulur. Nefes veya deyiş türü ve konuları hakkında sınırlamalar daha çok XX. yüzyılda yazılmış müzik biçimlerinden söz eden kitaplarda belirtilmektedir. Alevi-Bektaşî geleneği içinde “naat”ları da konuları bakımından birer nefes veya deyiş olarak değerlendirilenler olabilir. İlahi-nefes terimleri arasında olduğu gibi naat-nefes arasında da bir birlikteliğin var olduğu görülebilir. Biçim açısından nefes ve ilahî ayrımını suni görenler olduğu gibi, aralarındaki farklılıkları tespit etmeye çalışanlara da rastlanmaktadır. Bu terimler öznel yorumlara açıktır. Ancak bu yazının amacı “nefes, naat, deyiş, ilahî” türlerinin tarihini ve nasıllığını ortaya çıkarmak olmadığı için, konuyu sonlandırmayı amaçlamamakta, ayrı bir araştırma konusu olarak görmektedir. Bu bölümde nefes-naat araştırması yapanların dini müzik güfte mecmuaları üzerine eğilmelerinin ve kaynak olarak önemine kısaca değineceğiz.

Yazılı kaynaklarda Alevi-Bektaşî ilahilerinin “nefes” başlığı altında verilmesi ne zaman başlamıştır? Araştırmalar bu konuya cevap vermek için yetersizdir. Tahminen kullanımı çok eski olsa bile, yazında görülmesinin çok eski olmadığı XIX. yüzyıl sonlarına, XX. yüzyılın başlarına uzandığı söylenebilir. Nitekim “nefes” terimi, “muşşar, muhannes, murabba, müfred” gibi şiir türü terimlerinin rastlandığı 1878'de basılan Yanbolulu Hacı Ali Dede Baba'nın *Divan*'ında görülmez. Bu durum, kelimenin her ne kadar çok eski devirlerde kullanılmış olma ihtimali olsa da, XIX. yüzyıldan daha eski tarihlerde “nefes”ler “ilahî” veya diğer şiir türleri başlığı ile de kaydedilmiş demektir. Dolayısı ile “dini müzik kaynakları” konusuna kısaca değinmek, “nefeslerin” tarihi kaynakları konusunda araştırma yapacaklara faydalı olacaktır. Alevi-Bektaşî ilahileri araştırması yapanların cönkler kadar, pek çoğunun kendilerine özel adı bulunmadığı için kütüphane kayıtlarında, müzik kataloglarında ve müzik bibliyografyalarında genellikle “Mecmua-i İlahî” adı ile verilen dini müzik mecmualarının da incelemeye özen gösterilmesi gerekmektedir.

Dini müzik ile din dışı konularda bestelenmiş müzik eserlerini birbirinden ayrı mecmualarda yazma işi ne zaman başlamıştır? Tespit edilebildiği kadarıyla XVII. yüzyılın ikinci yarısında dini ve dindışı müzikler için ayrı ayrı güfte mecmuaları yazıldığı görülmektedir. İtri, Ali Şîruga'nî gibi, Hafız Post'un yaklaşık olarak 1660'lara tarihlenen mecmuasında, o dönemdeki bestecilerden birçoğunun dini müzik bestesi olduğu halde, hiçbir dini müzik bestesine yer vermemiş olması bu konuyu açıklığa kavuşturan örneklerdendir. Bu durum Türk müzikolojisinde iki ayrı araştırma alanı oluşturmuştur: Dini müzik ve din dışı müzik. Bu problem günümüzde tür tartışmalarına da bir cevap niteliğindedir. Ali Tan'ın (Akademik Bakış, sy. 51, 2015) gündeme getirdiği tür etkileyen

icra-tavir problemlerinin çözümü, XVII. yüzyıl ortalarından itibaren bestenin makam yapısında, güfthenin anlamında, icra edildikleri yerlerde aranmış olmalıdır.

Bu makalede ele alınan Turabi Baba'nın şiiri ister naat, isterse nefes olarak değerlendirilsin, araştırma İtri tarafından bestelenip bestelenmediği etrafında odaklanacaktır.

1.2. İtri Çelebi'nin Bestesi Turabi'nin Şiiri

Mustafa İtri Buhurizade Panoraması (Uslu, 2015:394) adlı eserde verilen dini müzik bestelerinden birinin, saba makamında ve Turabi'nin naat sözlerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu tespitin kaynağı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü'nde yer alan 402 numaralı yazmadır. Bu yazma hakkında 2014-16 yıllarında Hatice Özdemir-Uğur Önen adında iki araştırmacı tarafından, Hasan Aksoy ve Nuri Özcan'ın danışmanlıklarında iki adet yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Buradaki başlığa göre "saba makamında güfte-i Turabi beste-i İtri Çelebi" bilgisi yer almaktadır. Sözler aşağıdaki gibidir:

Çün Medine-i Münevvere ravzına kıldun vüsûl
Geydik imân hil'atini dinimiz buldu(k) usûl

Enbiyâ vü evliyâ kapında boynun bağlı kûl
Kıl sefâat yâ Muhammed şâh-ı sultân-ı rusul

Anı buldum bugün bildim Hakk'ı ben fark eyledim
İtikad-ı ihlâsla hem cânımı berk eyledim

Mâl mülküm ehl-i beytim yoluna terk eyledim
Kıl sefâat yâ Muhammed şâh-ı sultân-ı rusul

Çün ola rûz-ı kıyâmetde arasât dehşeti
Nefsi nefsi çağıra cümle benî sen ümmeti

Cümle-i âl olan ashâb çâr-ı yârun hürmeti
Kıl sefâat yâ Muhammed şâh-ı sultân-ı rusul

Rahmeten li'l-âlemînsin kim dutar şekk-i gümân
Devletinde zâhir oldu cümleye emn u emân

Enbiyâ vü hatm-i mürsel peygamber-i âhir zamân
Kıl sefâat yâ Muhammed şâh-ı sultân-ı rusul

Ayağına inüben tâa oldu kamer iki şakk
Âteş-i aşkınla koma bu garîbi dilde yak

Bu Tûrâbî bahr-i isyân gark idüp ey nûr-ı Hakk
Kıl sefâat yâ Muhammed şâh-ı sultân-ı rusul

(TSMK, Bağdat, no. 402, vr. 26b'den Tokdemir, 2006:100, şiir no. 107; Uslu, 2015:281).

Bu bulguya göre İtri Çelebi, Turabi Baba'nın bir şiirini/naatını saba makamında bestelemiş demektir. Kaynak olarak kullanılan dini müzik güfte mecmuasını yüksek lisans tezi yapan Hatice Tokdemir, Uğur Önen ve danışmanları tarafından XVIII. yüzyıl olarak değerlendirdikleri teze verilen addan bellidir. Yazma, 2004-2006 yıllarında yapılan bu tezlerde "XVIII. yüzyıla ait bir dini

müzik mecmuası” olarak kabul edilmiştir. 600 sayfa olan (300 vr.) yazma hakkında verilen bilgiler içinde yazarının bilinmediği, yazıldığı zamanın ise “isimleri geçen bestekarların yaşadığı döneme nispetle XVIII. yüzyıl sonlarına ait olduğu” (Tokdemir, 2006:iii) belirtilir. Bu yazmada yer alan yukarıdaki sözlerin başlığındaki bilgideki “Itri Çelebi”ye dikkat ettiğimizde, Türk müziği tarihinde “Itri Çelebi” olarak anılan tek bestekarın Mustafa Itri Buhurizade (1633?-1712) olduğu görülür. Aşağıda özetle önce Itri Çelebi'nin hayatı özetlenecek, ardından Turabi olarak anılan kişi araştırılacaktır. Yazmadan kontrol edilen şiirin başka bir örneğine rastlanmadığı için aruz kalıbındaki bozukluğun neden kaynaklandığı tespit edilememektedir. Genellikle şiirin aruz vezni *fâ i lâ tün fâ i lâ tün fâ i lün*'dür.

1.3. Mustafa Itri Buhurizade, Besteci

Makalenin ana konularından biri olan Mustafa Itri Buhurizade, kısaca 1633-1712 yılları arasında yaşamıştır. Yenikapı civarında oturan babası Mehmet² Eminönü-Yenicamii civarında koku satarak geçimini temin ederdi; oğlu Mustafa'yı Yenicamii hocasının eğitimine verdi. Mustafa Itri, Yenicamii İmamı Küçük İmam Mehmet Hoca, İmamzade Hafız Post Mehmet, Koca Osman'dan müzik dersleri almış veya meşk etmiş; 1658'den sonra besteler yapmağa başlamış Türk Klasik Musikisi Döneminin önemli bestecilerinden biridir. “Itri Çelebi” olarak da anılan bestekar (Uslu, 2015:137, 273), sultanlarla birlikte “nevruz/bahar” kutlamalarına “nevruziyye” denilen besteleriyle katılırdı ve “çar-ı yar” hakkında şiir yazan şairlerle görüşürdü. Onların şiirlerini bestelerdi. Ehl-i Beyt hakkında şiirler yazan Nev'i, Baki gibi şairlerin şiirlerini bestelemiştir. Hayatı hakkında kitap halinde yayınlanmış üç araştırma Yılmaz Öztuna (1987), Rüştü Şardağ (1989) ve Recep Uslu (2015) tarafından yapılmıştır.

Ansiklopedi yazarı Nuri Özcan'ın Itri'nin müzik biçimleri hakkında verdiği bilgilere bakıldığında, Itri'nin sadece saray müzisyeni olmadığı, müzik icra edildiği halk eğitim merkezleri tekkelere gittiği, çok geniş bir müzik alanına hizmet ettiği ve bu yerel dini merkezlere giden insanların zevkine göre besteler yaptığı görülmektedir. Bunların çoğu dini müzik besteleri adı altında toplanır. Itri'nin dini müzik biçimlerinden ilahi, tevhit, naat, tevşih, teşbih gibi türlerde besteler yapmış olduğu çeşitli araştırmalarda bildirilir (Özcan, 1999:c. 19, s. 221; Salgar, 2005:52; Uslu, 2015:343).

Itri'nin din dışı, dini bestelerinden ve saz eserlerinden tespit edilenler, kaynaklar ve bilgiler olabildiğince edisyon kritik edilerek bütün bir liste halinde *Mustafa Itri Buhurizade Panoraması* (2015:277-284) adlı eserde verilmiştir. Bunlar arasında görülen dini müzik eserlerinden biri dikkat çekicidir; bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

1.4 Turabi Kimdir?

Toprak anlamına gelen “Turab”, Hz. Ali'nin künyelerinden biridir. Toprağın babası anlamına gelen “Ebuturab” künyesine işaret eden “Turabi” tapşırması/mahlasını taşıyan bu naatın sahibi olan şairin kim olduğu öncelikle tespit edilmesi gerekir. Bu bölümde bu konu üzerinde durulacaktır.

Tarihimizde Turabi'ler konusunda araştırmalar yaparken çevrimiçi medyada çeşitli yazılara rastlanmıştır. Bunlardan bir kaçında Fatih döneminde yaşamış bir Turabi'den ve XIX.

² Bugüne kadar baba adına rastlanmayan Mustafa Itri Buhurizade'nin babasının adı Mehmet olduğu ilk defa bu makalede yer almaktadır. Yakında kaynaklarıyla birlikte konuyu ele alan bir makale yayınlanacaktır.

yüzyılda yaşamış Turabilerden bahsedilmekte, toplamda 7-8 Turabi mahlaslı kişi olduğundan söz edilmektedir (topluca değerlendirme için bk. Tuman, 2001: c. 1, s. 128-129; Özmen, 1998: c. 4, s. 157; Okuyucu, 2004: s. 13-17). Turabi olarak ansiklopedilere ilk giren kişinin “Turabi Ali Yanbolulu” (bk. Meydan Laorusse, XII. C.) olduğunu belirttikten sonra, verilen bilgilerin konumuz açısından yeterli olmadığını görüp, konuyla ilgilenen diğer araştırmalara baktık.

Turabi hakkında verilen çeşitli bilgiler birbirine karışmış, bu karışıklık araştırmalara da yansımıştır. Turabi'nin “Fatih döneminde yaşadığı”nı (Uslu, 2015: s. 387) söyleyenler olduğu gibi, yaşadığı zamanı Yanbolulu Hacı Ali Turabi Dedebara ile karıştırarak hicri “1266-1285” (Uslu, 2014: s. 112) tarihlerini verenler olmuştur. Turabi hakkındaki hatalar bu mahlası kullanan başka dedebabalar olmasından, araştırmalar esnasında bir önceki kaynağa güvenilmesinden, konuya yeterince odaklanılmamış veya bazı kaynakların daha sonra ortaya çıkmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bu makalede eldeki bestelenen naatın sahibi olan Turabi'nin kim olabileceği araştırılacaktır.

Bunun dışında diğer “Turabi” ya da “Türabi”lere “turkedebiyatisimlerozlugu.com” (Url-1) adresinden bakılabilir. Burada anlatılan 9'u Turabi mahlaslı, Türabi Veliyyüddin'le birlikte, XV-XIX yüzyıl arasında yaşadığı tespit edilen 10 kişi yer almaktadır (ayrıca Tuman, 2001: c. 1, s. 128-129; Okuyucu, 2004: s. 13-17). Bir kaç tanesi İtri'nin yaşadığı XVII. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu Turabilere, henüz edebiyat sözlüklerine biyografisi girmemiş ama bazı ilahi mecmualarında şiiri görülen bir de Rufai Turabi ilave edilebilir³. Bir kısmının şiirlerinden örnekler bile yoktur. Yukarıda adı geçen online edebiyat sözlüğünde yer alan Turabi'ler için verilen şiir örnekleri içinde sözleri verilen yukarıdaki naat yer almamaktadır.

Adı geçen online edebiyat sözlüğünde de görüleceği gibi Bektaşilik tarihinde Divan'ı olan bir tek Turabi vardır. Ansiklopediye geçmiş olan bu Turabi Ali'yi diğerlerinden ayırmak için “Åşik Turabi” de denilen Yanbolulu Hacı Ali Dedebara'dır ve XIX. yüzyılda yaşamış, 1849'da İstanbul'da Hacıbektaş Tekkesi postuna oturmuştur. İstanbul'da 1868 yılında sırlanmıştır (Özmen, 1998: c. 4, s. 157). Turabi mahlaslı şiirlerinin bulunduğu Divan'ı 1878 yılında İstanbul'da basılmıştır. Ancak araştırmacılar Divan dışında da, cönklerde şiirlerinin kaydedilmiş olduğunu belirtiyorlar. XX. yüzyıl başında önemli edebiyat tarihçisi Fuat Köprülü, Turabi'lerin şiirlerini birbirinden ayıramamış ise de, edebiyat sözlüğü bu konuda yardımcı olmaktadır. Edebiyat tarihçilerine göre ise, Divan sahibi olan Turabi, Yanbolulu'dur. Turabi Ali Dedebara'nın yetiştirdiği bir hayli Bektaşî olmuştur.

Diğer taraftan, Anadolu Çankırı bölgesinde Turabi Ocağı vardır. Bu ocağın bağlı olduğu Turabi Baba ise, bilinen Turabi'lerden farklıdır. Çankırlı Hacı Ali Turabi'nin ocağını devam ettirenlere “Turabi Ocağı” denmektedir. Turabi Ocağı hakkında derli toplu bilgiyi Doç. Dr. İbrahim Arslanoğlu'nun yazısında bulabiliyoruz. Onun verdiği bilgilere göre Turabi Ocağı kurucusu Hacı Ali Turabi, seyyit olup 1173 yılında Türkistan'da doğmuş, 1205 yılında Anadolu-Çankırı-Mart köyüne yerleşmiştir. 1265 tarihinde aynı köyde vefat etmiştir. Daha henüz Osmanlıların kurulmasından önce, Selçuklular döneminde meydana gelen bu yerleşme, Anadolu Beyliklerinden Karamanoğulları veya Kadı Burhaneddin Beyliği esnasında oluşmuştur. Yani yaşadığı zaman diliminin XIII. yüzyıl olduğu (Arslanoğlu, 1999:93-108) belirtilmekte; ayrıca Yalçın- Yılmaz'ın ortak araştırmasında da bu bilgiler (Yalçın- Yılmaz, 2003:2) kabul edilmektedir. Horasan erenlerinden ve sancaktar olduğu belirlenen Hacı Ali Turabi Veli'nin bir velayetnamesi tespit edilmiş ve Haydar Teberoğlu tarafından 2000 yılında yayınlanmıştır (Ankara Özsen Yay., 268 s.).

3 Bahsedilen Turabi'nin ilahisi “Rufainin misli yoktur, Her dem kerameti çoktur” diye başlar. Bu ilahi Demet Tekin (*Bir Demet İlahi CD*, 2017, CD Kitapçık, s. 9) tarafından bestelenmiş ve seslendirilmiştir.

1.5. Çankırılı Turabi'nin Naatı Olabilir mi?

Çankırılı Turabi'nin şiirle ilgisi nedir, Divan'ı var mıdır? Sorularına, anılan araştırmalar cevap vermemektedir. Diğer taraftan, Turabi Ocağı dedeleriyle yapılan 1998 yılına ait görüşmede, hacca giden Çankırılı Hacı Ali Turabi'nin Medine ile ilgili bir "naat"ından söz edilmiştir. Arslanoğlu'nun yazısında Çankırılı Hacı Ali Turabi'ye ait olduğu söylenen naatın sözleri şöyle aktarılmıştır:

Medine-i Münevvere Ravzında bulduk usul
Giydik iman hulkına, dinimiz buldu usül
Evliya, Enbiya kapında beli bağlı kul
Kıl Şefaât Ya Muhammed Şah-ı Sultan-ı Resul

Gayriden bildim, bugün Hakk'ı fark eyledim.
Gönlümü itikat, ihlas ile berk eyledim.
Can-ı baş-ı evlat, ayali yoluna terk eyledim.
Kıl şefaât Ya Muhammed Şah-ı Sultan-ı Resul

Bir gün zahir olur, kıyamet dehşeti
"Nefsi, nefsi çağırır", cümle nebi sana ümmeti
Cihan-ı yar, Ali yarin cümlesinin hürmeti
Kıl şefaât Ya Muhammed Şah-ı Sultan-ı Resul

Eksik etmez bizden nan-ı nimeti
Yarattı cümleyi, Yaradan Gani
Tarikat içinde erkanı, yolu
Hazreti Ademden beri biliriz.

Turabi'yem var mı? sözün ötesi
Öldür hırsı, nefsi Hakk'a yetesi
Ermeni'nin Rum'un yağlı ketesi
Kaypak Müslümanı dinden çıkarır"

Arslanoğlu (1999:92), bu şiiri araştırmasında Turabi Ocağı dedelerinden Hasan Dedeoğlu ve Halil Özdemir ile 1998 yılında yapılan görüşmeden aktarmaktadır. Ancak bu bilgiyi destekleyecek başka bir kaynağa rastlanmamış, ilk defa bu makalede sözü edilen dini musiki güfte mecmuasında şiirin bir kısmı farklı bir versiyonuna rastlandığı anlaşılmaktadır.

2. Bulguların Analizi

Bu yazıda verilen Turabi Baba'nın naatındaki sözler ile Mustafa İtri Buhurizade'nin bestelediği güftenin aynı kaynaktan geldiği ortadadır. Fakat son kısımları başkalaşmış, toplumun ihtiyacına göre ilavelerde bulunmuş veya hatırlanamayıp kısmen değiştirilmiştir. Alevi-Bektaşî kültürünün sözlü gelenekle aktarıldığı bilinmektedir. İki şiirin karşılaştırılmasında görüleceği üzere, ilk kıtalar düzgün edebi bir tarzda söylenmişken, sonraki kıtalardan edebi üslubun bozulmuş olduğu görülmektedir. Her ne kadar eklemeler çıkarılsa bile, ilk kıtalardan naatın aynı kaynaktan aktarıldığı bellidir. Bu kaynaklardan birinin, güftenin bulunduğu XVIII. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen güfte mecmuası olduğu anlaşılmaktadır.

Mustafa İtri Buhurizade zamanında Turabi Ocağı Varmıydı? Alemdar'ın yazısından anladığımız kadarı ile Çankırı bölgesindeki tuz çıkarma, işleme ve saraya satma işi imtiyazı Turabi Ocağı dedelerine verilmiş ve tarih boyunca, II. Bayezid'den itibaren II. Abdülhamid'e kadar

bu ocak işletme hakkını elinde tutmuşlardır (Yalçın-Yılmaz, 2003, s. 26). Bu durumda Mustafa İtri Buhurizade'nin yaşadığı XVII. yüzyıl zamanında da saraya tuz temin etme işi kısmen Turabi Ocağı'nın elinde idi. IV. Mehmet'ten III. Ahmed zamanına kadar bu işletme hakkından dolayı Turabi Ocağı Dedeleri sarayla ilişki içinde olmuş olmalıdır.

XX. yüzyıldan XXI. yüzyıla girerken "Bektaşî deyişleri, nefesleri ve şiirleri" ile ilgili bazı araştırmaların yapıldığını görüyoruz. Ancak XX. yüzyıl boyunca konuyla ilgili araştırmaların dikkate almayı gözden kaçırdıkları, gençliğinde "karagöz" oynamasıyla (Soko, 1940:100) dikkat çeken Ruhullah Ahmet Rıfki Baba'nın kitabını değerlendiren makale bize konuyla ilgili bir hayli belge olabileceğine işaret etmektedir.

Fuat Köprülü'den itibaren "Turabi" mahlaslı şairlerin şiirlerini birbirinden ayırmağa çalışan araştırmacıların başarılı olamadıkları anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda araştırmalarda "Turabi" hakkında verilen çeşitli bilgiler birbirine karışmış, bu karışıklık araştırmalara da yansımıştır. Turabi'nin "Fatih döneminde yaşadığı" (Uslu, 2015:281) söyleyenler olduğu gibi, yaşadığı zamanı Yanbolulu Hacı Ali Turabi Dede-baba hicri "1266-1285" tarihlerini verenler (Uslu, 2014:112) olmuştur. Turabi hakkındaki hatalar bu mahlası kullanan başka dede-babalar olmasından, araştırmalar esnasında bir önceki kaynağa güvenilmesinden veya bazı kaynakların daha sonra ortaya çıkmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bununla birlikte Yanbolulu Turabi'nin (ö. 1868) bazı şiirlerinin başkalarına izafe edildiği de tespit edilmiştir (Aykanat, 2013:161). Ancak XXI. yüzyıl başlarında sosyal medyada yayınlanan edebiyat sözlüğü (Url-1) Turabi mahlaslı şairler konusunun aydınlanmasında epey yardımcı olmaktadır.

Makalede ele alınan, İtri döneminde bestelenen şiirin sahibi Turabi'nin, aynı mahlası kullanan Yanbolulu Hacı Ali Dede-baba olamayacağı yaşadığı zaman itibarıyla anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmada naat şiirinin sözleri, ne onun divanında, ne de Mustafa İtri'den önce, müzisyen çevrelere yakın olduğu Divan'ındaki şiirlerden bazılarının başlıklarında buselik, mahur, aşiran kayıtlarıyla bestelenmiş olduğu görülen XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış "Ereğlili Turabi'nin Divanı"nda bulunamamıştır. Turabi mahlaslı bir "müzisyen şair" de tespit edilememiştir (Erdemir, 1999:189 ve bk. T harfi).

İtri'nin bestelediği Turabi'nin şiiri/naatı, konuyla ilgili araştırmalar ve tezlerde görülmeyen bir naattır. Taranan önemli yayınlar arasında Rauf Yekta'nın İstanbul Konservatuarı *Bektaşî Nefesleri* (IV ve V cilt, 19334), Turabi'nin 4 adet bestelenmiş şiirini derleyen Rıfki Baba'nın nefes antolojisinde (Uslu, 2014:105-109), Besim Atalay, Abdülbaki Gölpinarlı, Saadetin Nuzhet Ergun, Ziya Şakir Soko, Vasfi Mahir Kocatürk, Yusuf Ziya Yörükan, Cahit Öztelli'nin nefes antolojilerinde, Melih Duygulu, Hamdi Tanses, Turgut Koca-Zeki Onaran ve Hüseyin Yalçırık'ın araştırmalarında ve İsmail Özmen'in *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi*'nde görülemez.

XXI. yüzyıl başında yapılan Arslanoğlu'nun araştırmasına göre Hacı Ali Turabi'nin, 1173-1265 yılları arasında yaşadığı, Türkistan'da doğduğu, 1205'te Selçuklu Beylikleri zamanında Çankırı bölgesine yerleştiği ve 1265 tarihinde orada vefat ettiği anlaşılmaktadır. Hacca gitmiştir. Turabi Ocağına tuz işletme hakkı verildiği ve resmi kayıtlara göre II. Bayezid zamanından itibaren tuz ocaklarını işlettikleri, sarayın tuz ihtiyacını karşılayanlar arasında olduğunu, II. Abdülhamit tarafından işletme hakkının yenilendiğini, 1700 yılları civarında da Osmanlı Sarayı ile temasta olduklarını, Mustafa İtri Buhurizade'nin bu sırada Turabi Baba naatını bestelemiş olabileceği anlaşılmakta ise de, bu şiirin Hacı Ali Turabi'ye ait olduğunu söylemek için başka delillere ihtiyaç vardır.

4 Bu kitapta yayınlanan 89 adet nefesin listesini Lale Akay Umul'un tezi ve Gülçin Yahya Kaçar'ın makalesinde; 87 adet olmak üzere aynı listeyi Ahmet Atlı'nın tezinde (2005, s. 75-76) görebilirsiniz.

İtri'nin bestelediği Turabi'ye ait naatın saba makamında olduğunu biliyoruz ama müziğinin nasıl bir seyir ve usul izlediğini bilmiyoruz. Çünkü XVII. ve XVIII. yüzyıl başlarında çoğu ilahi mecmuasında kayıtlı dini müzik eserlerinin usulleri yazılmamıştır. Bu durumda dini müzik eserlerinde basit usullerin kullanılmış olması ve bu usullerin icra edilecek havaya göre değiştirilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Besteci herhangi bir usulle ilahi/deyiş yapsa bile, zâkir icracılar buldukları ortamdaki havaya göre bestenin usulünü değiştirerek ağır veya hızlı icra ederlerdi. Bu şekilde bestelerin giderlerini veya usullerini değiştirmek çeşitleme yöntemlerinden biridir (örnekler için bkz. Sipos, 2010:35; Uslu, 2012:52). Müzik icrasında “çeşitleme”ye müzik icracısı hanendelere/zakirbaşı ve zakirlere sanatlarını rahatça icra edebilmelerine olanak vermesi sebebiyle deyişlerin/ilahilerin çoğu zaman usulleri, hatta makamları bile kaydedilmemiştir.

İtri'nin bestelediği Turabi Baba'nın naatı saba makamı özelliklerini gösteren melodik yapıda ve naatların söyleniş tavrına uygun olmalıdır. Zakirler tarafından söylenen naatların dinleyiciler tarafından anlaşılır olması için melodik yapı, müzik sözlerine eşlik eder. Bestenin melodik giderini belirleyen usul ise, basit usullerden biri “sofyan” olmalıdır. Fakat iki sofyanan birincisinin ikinci vuruşu aksak olduğu için, bir “Türk aksağı” bir “sofyan”dan oluşan ve bütünleşmiş kabul edilen usul, günümüzde “raks aksağı” olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan halk müziği ve dini müzikte çeşitleme yönteminin sık sık kullanıldığı daha önceki pek çok araştırmada dile getirilmiştir.

Sonuç

Bu makale “Mustafa İtri Buhurizade, Turabi Baba'nın bir naatını bestelemiş olabilir mi?” problemine cevap aramıştır. Eldeki bulguların sonucuna göre, XX. yüzyılda Turabi Ocağına mensup dedelerin aktardığı bir Alevi/Bektaşî naatının XVIII. yüzyıl başlarında Mustafa İtri Buhurizade tarafından saba makamında bestelenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda XVIII. yüzyıla ait bir ilahi mecmuası ünik kanıt olmaktadır. Bunu Çankırı-Turabi Ocağının XIII. Yüzyıldan itibaren tuz işletme imtiyazına sahip olmaları dolayısı ile tuz pazarladıkları sarayla ilişkilerinin XVII. yüzyılda devam ettiği, dolayısı ile İtri'nin Alevi/Bektaşî Turabi Ocağı ile karşılaşmış olma ihtimali desteklenmiştir.

Bununla birlikte, Alevi-Bektaşî terminolojisi içinde görülen “nefes” terimine yüklenen anlamlar içinde “salt Alevi-Bektaşî inancı ve erkânın” konu alan şiirlerin bestelenmiş haline “nefes” denmesi gerektiği fikrinin XX. yüzyılda ortaya atıldığına işaret edilmiş, bu terimin tanımındaki farklı yorumlar bulunduğu belirtilmiştir. Hüseyin Yaltrık, Janos Sipos gibi deyişleri/nefesleri sınıflandıranlar bu türlerden de söz etmişlerdir. Makalenin ele aldığı bestelenen şiirde ise, salt Alevi-Bektaşî inancına ait semboller bulunmamaktadır, bu nedenle “naat” olarak tanımlanmıştır.

Makaleyi gözden geçiren edebiyat bilimcileri⁵ tarafından yapılan dikkat çekmeler içinde bu şiire nefes denilip denilemeyeceği bir yana, şiirin XIII. yüzyıla ait olabileceğine dair dil özelliği taşımamış olduğudur. Bu tespite göre, şiirin/naatin XXI. yüzyıldan geriye doğru gidildiğinde dört yüzyıl öncesinde Mustafa İtri Buhurizade tarafından bestelenmiş olabileceği tespit edilmiştir. Kısmen makale içinde, bu şiirin hangi Turabi'ye ait olabileceğini sorgulamak için tartışması yapılmıştır. Ancak bu naatın hangi Turabi'ye ait olduğunu söylemek sadece mahlasından hareketle mümkün görünmemektedir. Her ne kadar İtri öncesinde bilinen bir tek Turabi var olsa da, ona ait

⁵ Yazının gelişimine katkıda bulunan edebiyatçı arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim. Arkadaşlardan biri şiirin edebî ve dil özellikleri üzerinde uyarılarda bulunmuş, şiirde Alevi-Bektaşî erkanına dair bir sembol olmadığına dikkat çekmiş, aruzla analizini yapmıştır. Bir diğeri ise, yazıda kullanılan terimlere dikkat çekmiştir. Sonuca katkı yapan görüşlerinden dolayı hepsine teşekkür ederim.

olduğunu söylemek için başka delillere ihtiyaç vardır. Diğer taraftan XXI. yüzyılda şiirin Hasan Dedeoğlu'nun aktardığı farklı varyantı gibi, Çankırlı Hacı Ali Turabi'nin bir şiirinin değişmiş hali olabileceği gibi, ona atfedilmiş bir şiir de olabilir. Bu araştırma, şiirin üç yüz yıl önceki halini yani XVIII. yüzyıl başına ait varyantının bestelenmiş olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Nitekim bu makalede konu edilen şiire, XX. yüzyılda ve XXI. yüzyıl başlarında yayınlanan nefes, deyiş antolojilerinde ve araştırmalarında rastlanamamıştır. Şiirin bir benzerine sadece Yalçın-Yılmaz'ın aktardığı bir röportajda rastlanmıştır. Bugüne kadar bilinenler ışığında bu şiirin, XIII. Yüzyılda yaşamış Hacı Ali Turabi'ye, XVII. yüzyılda yaşamış Ereğlili Turabi'ye ve XIX. yüzyılda yaşamış olan Yanbolulu Âşık Turabi Dede Baba'ya ait olmadığı anlaşılmaktadır. İtri zamanında yaşamış Turabi'lerden birine ait olabilmesi mümkün ise de, kimliği hakkında tespit yapılamamaktadır.

Bu makalede sunulan bulgulara göre, tarihlendirme aşağı yukarı şu şekilde sonuçlanmaktadır. Turabi mahlaslı birine ait olduğu aktarılan bu ilahi/naatin saba makamında Mustafa İtri Buhurizade'nin muhtemelen yaşlılığı sırasında tahminen 1700 yıllarında bestelediği ileri sürülebilir. Araştırmadaki beste, İtri'nin 1712'de ölümünden yaklaşık 50-60 yıl sonra, XVIII. yüzyıl sonlarında yazılmış bir dini müzik mecmuasında kayıt edilmiş olduğu gerçeğiyle sonuçlanmaktadır.

Referanslar

- Anonim. 1760-70?. *Mecmua-i İlahi*. TSMK, Bağdat, nr. 402 (bk. Tokdemir)
- Arslanoğlu, İbrahim. 1999. "Turabi Ocağı Dedeleri ile Söyleşi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S.11. s. 93-108. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını. <<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/297>>. (Erişim Tarihi: 22.09.2016)
- Atalay, Besim. 1921. *Bektaşilik ve Edebiyatı*. İstanbul
- Atlı, Ahmet. 2005. "Türk Din Musikisinde Bektaşî Nefeslerinin Yeri". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi SBE
- Aykanat, Timuçin. 2013. "Bir Mecmua Ekseninde Tespit ve Değerlendirmeler", *Turkish Studies*. Ankara, S. 8/1. s. 155-185. XIX. Yüzyıl Sonlarına ait Millî Kütüphâne Yazmalar 06 Hk 4041 No'lu Mecmua-yı Eşar'ının incelenmesi. <http://www.arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/79199/makaleler/8/1/arastrmx_79199_8_pp_155-185.pdf>. (Erişim Tarihi: 22.09.2016)
- Duygulu, Melih. 1997. *Alevi Bektaşî Müziğinde Deyişler*. İstanbul
- Erdemir, Avni. 1999. *Anadolu Sahası Musikîsinin Divan Şairleri*. Ankara
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. 1940. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul .
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. 1955. *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi*. C. I-III, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. 1992. *Bektaşî Nefesleri*. İstanbul (Rauf Yekta'nın yayınladığı nefes notaları bu eserin sonuna ilave edilmiştir.)
- Koca, Turgut- Zeki Onaran. 1987. *Güldeste, Nefesler, Ezgiler, Notalar*. Ankara Doğu Matbaacılık
- Kocatürk, Vasfi Mahir. 1968. *Tekke Şiiri Antolojisi, Türk Edebiyatında Dini ve Tasavvufî Şiirler*. Ankara.
- Meydan Laorusse* (1986), XII. C., İstanbul Meydan Yayıncılık.
- Okuyucu, C. haz. 2004. "Giriş", *Ereğlili Turabi Divanı*. İstanbul Fatih Üniv. Yayını.

- Önen, Uğur. XVIII. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir El Yazması Mecmûadaki Dini Güfteler. Danışman Nuri Özcan, 2004, MÜ SBE, yüksek lisans (TSMK, Bağdat, nr. 402, 300 vr. İkinci kısmı)
- Özcan, Nuri. 1999. "İtrî." *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ankara Türkiye Diyanet Vakfı yay., C. 19, s. 220-221.
- Özmen, İsmail. 1998. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. I-IV, Ankara Saypa Yayın.
- Öztelli, Cahit. 1985. *Bektaşî Gülleri, Bektaşî-Alevî Şiirleri Antolojisi*. İstanbul. Özgür Yayınevi.
- Rauf Yekta ve diğçerleri. 1933. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Bektaşî Nefesleri*. I (Haz. Ali Rifat, Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmed Bey, Suphi Bey), Türk Mûsikisi Klâsiklerinden serisi 4.c. İstanbul Feniks Matbaası, 1933, 49 s.; 5. c. *Bektaşî Nefesleri II* (Haz. Ali Rifat, Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmed Bey, Suphi Bey), İstanbul Feniks Matbaası, 1933, 50 s.; Her iki ciltte bulunan nefeslerin listesi için bk. Yahya-Kaçar (ayrıca bk. Gölpinarlı)
- Salgar, M. Fatih. 2005. *50 Türk Müziği Bestekarı*. İstanbul Ötüken Neşriyat.
- Sipos, Janos. 2010. "Trakya Bektaşî Ezgilerin Sınıflandırılması ve Avrasya Çerçevesi/ Categorization of Thrace Bektashi Melodies and Their Relations to Eurasian Melody Styles." *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi/ Forschungszeitschrift über Alevitentum und Bektaschitentum*. Heft: 2, s. 35-46. Köln: Winter.
- Soko, Ziya Şakir. 1940. *Bektaşî Nefesleri*. İstanbul
- Tanses, Hamdi. 1997. *Notalarıyla Ozanların Dili, Deyişler, Nefesler*. İstanbul: Say Yay.
- Tekin, Demet. 2017. *Bir Demet İlahi CD*, İstanbul Origami yapım,
- Tokdemir, Hatice. 2006. XVIII. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir El Yazması Mecmûadaki Dini Güfteler. Danışman Hasan Aksoy, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. MÜ SBE (TSMK, Bağdat, nr. 402, 300 vr. Birinci kısmı);
- Tuman, Nail. 2001. *Tuhfe-i Naili*, Ankara Bizim Büro yay.
- Turabi Yanbolulu Hacı Ali Dedebeba. 1878. *Divan-ı Turabi*, İstanbul Matbaa-i Amire yay. *Turabi Velayetnamesi* (haz. Haydar Teberoğlu) Ankara Özsen yay., 2000
- Turabi Ereğlili. 2004. *Divan*. Haz. C. Okuyucu, İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayını.
- Umul, Lale Akay. 1994. *Bektaşî Erkanında Nefesler*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Url-1: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&genel_arama=Turabi>. (Erişim Tarihi: 03.11.2016).
- Uslu, Recep. 2014. "Derviş Ruhullah Ahmet Rıfki Bektaşî'nin Derlediđi Nefes Antolojisinin Türk Dini Müzik Tarihindeki Yeri." *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları*. S. 69. s. 101-116. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınevi. <<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1504>>. (Erişim Tarihi: 22.09.2016)
- Uslu, Recep. 2012. "Müzik Terimlerindeki Karmaşa: Çeşitleme", *İdil dergisi*. S. 2. s. 144-165. <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1344528299.pdf> (Er.tar.22.09.2016)
- Uslu, Recep. 2015. *Mustafa İtrî Buhurizade Panoraması*. Germany-Saarbrücken Türkiye Alim Kitapları yay. (e-book ISBN: 978-3639810134).
- Uslu, Recep. 2017. *İtrî 365: Every Day İtrî, The great Turkish classic music composer*, İstanbul Çengi yay. (Basıma hazır çalışma)

- Yahya-Kaçar, G. 2010. "Bektaşî Nefeslerindeki Melodik ve Ritmik Özellikler", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları*. S. 69, Ankara, s. 219-238, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/issue/view/79/showToc> (Erişim Tarihi: 22.09.2016)
- Yalçın, Alemdar -Hacı Yılmaz. 2003. "Bir Ocağın Tarihi Seyyid Hacı Ali Türâbî Ocağı'na Ait Yeni Bilgiler." *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*. S. 26. <<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/issue/view/34>>. (Erişim Tarihi: 22.09.2016)
- Yaltırık, Hüseyin. 2002. *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği Notalarıyla Nefesler Semahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.